

Apunts per al segle XXI

El sistema esportiu. Amenaces i oportunitats

En una societat que pertany a un model ideològic que podríem anomenar capitalisme avançat, on preval el consumisme hedonista, la hiperindividualització i la tendència desmesurada cap a la immediatesa, l'esport es troba amenaçat per fortes contradiccions.

Aplicant la teoria de sistemes de Ludwig von Bertalanffy, l'esport és un sistema. En un sistema es dona un conjunt d'unitats interrelacionades, de tal manera que el comportament de cada part depèn de l'estat de totes les altres, perquè totes es troben en una estructura que les interconnecta. En l'enfocament sistèmic, el concepte tradicional d'energia és reemplaçat pel d'informació, i el de causa - efecte pel d'estructura i realimentació. L'esport és una realitat social total, per la qual cosa participa de manera implícita i/o explícita en els processos humans més diversos, a través dels diferents procediments que corresponen a la nostra organització sociocultural. L'esport es configura en estructures d'alta complexitat, les quals es troben constituïdes per sistemes de sistemes; comprendre aquestes estructures i estudiar-les suposa un repte formidable. L'estudi de l'esport com a sistema ha d'efectuar-se des de la lògica estructural i sistèmica a través de la qual en podem indagar amb èxit la configuració essencial, els seus elements fonamentals i el procés d'interactuació amb els subsistemes que pertanyen al sistema esport i amb els altres del sistema sociocultural dominant. L'esport és un sistema dinàmic que interactua contínuament mitjançant un doble procés, intrínsec, a través d'una constant metamorfosi entre els distints subsistemes que l'integren i extrínsec mitjançant un ajustament permanent amb el context social, cultural i mediambiental.

I

Per a estudiar millor el sistema esport distingirem entre el de l'esport praxi i el de l'esport espectacle, atès que tots dos presenten un tronc comú (l'esforç físic, les regles, la competició, la institucionalització, el joc i l'esperit esportiu), però corresponen a realitats complexes i distintes, encara que connectades entre elles per la projecció i influència que exerceix l'esport espectacle sobre l'esport praxi.

L'esport constitueix un fenomen social complex, que s'identifica com un sistema, entès aquest com un model que pretén d'estudiar la realitat, que flueix i interactua dins la societat contemporània. Segons estudis qualificats, efectuats per diversos autors, el sistema esportiu posseeix un seguit de components que conformen una extensa i complexa xarxa de relacions intrínseques i extrínseques, susceptibles de configurar altres sistemes socials. Els components del sistema esport són els següents: Les federacions esportives; les activitats (les disciplines esportives); els esportistes (els esportistes federats que pertanyen a algun club esportiu, els pertanyents a algun club, però que no estan federats, els que no pertanyen a cap club, però si que estan federats i els esportistes que no estan federats ni pertanyen a cap club); els clubs i les societats esportives; els espais i instal·lacions esportives (el punt esport); els espectadors i afeccionats; les institucions socials; i els mitjans de comunicació social.

La identificació d'aquests vuit components constitutius del sistema esport, suposa un procés d'aproximació racional, com correspon a tot procés de representació d'un model de la realitat, amb l'objectiu d'abordar el fenomen espor-

tiu de forma més comprensible. Cada component es constitueix com un subsistema i cada subsistema presenta canvis importants de manera particular que afecten el sistema esport en el seu conjunt.

L'esport arriba a la postmodernitat com un enorme gegant omnipresent i reticent davant els nous canvis en una societat eminentment esportivitzada, però obligat a transformar-se per aconseguir la pròpia subsistència en un món cada vegada més canviant. L'esport de la nostra època es troba molt professionalitzat, i entenem que aquest procés no s'efectua exclusivament a través dels mateixos esportistes, sinó sobretot a través de l'aparició de nous oficis lligats al sistema esport: l'entrenador personal, la preparació bionutricional, la preparació psicològica, la gestió o la representació d'esportistes.

II

En relació a l'esport pràctica, els gustos i hàbits dels ciutadans en el seu temps de lleure estan canviant ràpidament, mantenen les seves preferències com a seguidors i consumidors de l'esport espectacle, però prefereixen cada vegada més sovint en les seves activitats recreatives, pràctiques no esportives. Alguns dels canvis més notables que s'adverteixen en l'esport praxi, o sigui l'opció lliure i sistemàtica de pràctica esportiva dels ciutadans en el temps d'oci actiu, amb la finalitat d'ajustar-se als nous reptes de la societat postindustrial, són els següents:

- Immersos en la lògica de l'individualisme hedonista - narcisista, s'observa una clara tendència en l'increment de llicències i practicants d'esports individuals, en detriment dels esports col·lectius.
- D'acord amb la recerca incessant de noves formes esportives, es creen noves "modalitats esportives" que sorgeixen d'un esport determinat i les pràctiques del qual s'escapen de la dinàmica competitiva i del caràcter eminentment esportiu: del voleibol neix el vòlei platja; de l'esquí alpí sorgeix el monoesquí, el surf de neu o l'esquí acrobàtic; etc.
- En l'actualitat l'esport es troba regit per una economia de serveis, igual que es dona en l'esport espectacle, el lleure i la cultura en general. El vector econòmic, i el mercantilisme en particular, ha esdevingut el generador dels canvis produïts en l'esport praxi, a la recerca del servei al consumidor i a la seva satisfacció immediata, tot relegant al passat el model de pràctica esportiva construït entorn del sistema de valors.
- També s'observen importants oscil·lacions en l'elecció esportiva dels practicants en funció de l'aparició de modes generades pel desenvolupament d'un gran esdeveniment esportiu o per l'èxit esportiu d'un heroi social i també per la forta impressió emocional d'una acció esportiva assenyalada. S'observa un notable increment del nivell de volatilitat esportiva, sobretot entre els més joves.
- En la pràctica esportiva hi ha una tendència clara cap a la recerca de plaer i satisfacció en l'esport, en detriment del treball, la preparació i el rendiment planificat.
- Es dibuixa una tendència cap a l'eliminació de l'entrenament, la jerarquia esportiva i la planificació col·lectiva. Es busca directament la competició, sense passar per l'ascens de la preparació. Les mateixes trobades serveixen de preparació per a les confrontacions següents.
- Ens adonem d'una progressiva professionalització de l'esport: activitats, instal·lacions, professors, serveis; abans es confiaven gran part dels serveis esportius i l'organització de competicions al voluntariat associatiu.
- Es produeix un augment considerable de competicions *light* (l·ligues d'empreses, campionats recreatius, competicions amistoses concertades, partits entre amics) en els quals la composició dels equips esportius és molt heterogènia, perquè el criteri de selecció és l'amistat, el parentiu o el tracte professional.
- Es confirma la tendència en el creixement del nombre d'esports practicats per cada ciutadà; s'ha passat de l'esport únic a la pràctica esportiva plural (bàsicament aprofitant les alternatives esportives més adients per a cada estació de l'any).

- Augmenta el nombre de practicants esportius que alternen (o substitueixen) la pràctica esportiva amb altres activitats corporals de caràcter lúdic, higiènic o estètic, que no pertanyen a l'àmbit de l'esport: gimnàstiques de manteniment, musculació, jòguing, condicionament físic, aeròbic, activitats físiques d'aventura a la naturalesa, jocs de rol, tai-txi, benestar integral...
- En la població en general s'observa una disminució constant del llindar de tolerància social a la violència (guerres, maltractaments), entre la població esportista està davallant el gust per la competició i a més a més es produeix un descens continuat de practicants dels esports que presenten conductes més agressives i violentes (per exemple, la boxa).
- Malgrat el creixement sostingut del nombre de llicències esportives a causa del major nombre de persones implicades en l'àmbit de la cultura corporal, l'esport és depassat en percentatge per un nombre cada vegada més gran de ciutadans que prefereixen, en el seu temps de lleure actiu, altres pràctiques no esportives.
- Als països econòmicament desenvolupats, la lliure opció esportiva ha estat un distintiu de classe i un hàbit social que estimula la diferència de pràctica esportiva en raó de l'estatus econòmic, cultural i social del practicant.

Pel que fa als canvis que s'observen en l'esport espectacle a l'empara dels nous processos tecnològics, econòmics, socials i culturals, destaquem els següents:

- Gran auge de les empreses privades que gestionen instal·lacions i equipaments esportius privats i públics i que ofereixen tota mena de serveis amb un estudiat màrqueting de mercat.
- El subsistema federatiu ha estat tradicionalment la columna vertebral del sistema esportiu, però el seu potencial econòmic i mediàtic es troba amenaçat pel subsistema professionalitzat (associacions i esportistes professionals) i l'emergent subsistema de les empreses esportives que ha obligat els clubs esportius a utilitzar fórmules de gestió més professionalitzades.
- Gran emergència de l'esport professional, que supera les mateixes federacions esportives. Una prova d'això és la transformació dels clubs en societats anònimes, la cotització d'alguns clubs als mercats de valors, les poderoses associacions de jugadors professionals o les noves lligues professionals sostingudes en gestions professionalitzades i avalades pels acords amb les multinacionals de l'esport i altres sectors institucionals i comercials.
- Gràcies als potents mitjans de comunicació de masses, l'esport espectacle és el que genera més audiència per part de la població. Els grans esdeveniments esportius són seguits de manera majoritària amb un increment d'espectadors directes, però sobretot amb un formidable creixement exponencial d'espectadors a través dels mitjans de comunicació.
- Es produeix un enorme increment del subsistema d'espectadors i afeccionats i un descens del subsistema d'esportistes federats, en benefici dels esportistes no federats i dels practicants d'unes altres pràctiques recreatives no esportives.

III

El sistema esportiu es troba en una posició predominant en la societat contemporània i tendeix a consolidar-se com un fenomen social i cultural dominant, però les estructures i organitzacions que en regulen les relacions internes experimenten un notable descens, a causa de la disminució del nombre d'esportistes que controlen i a la pobra atracció que exerceixen sobre els practicants, no obstant això, s'incrementa el nombre d'espectadors, tant directes com indirectes.

Tanmateix, l'autèntica pèrdua de potencial del sistema esportiu es produeix a causa del creixent nombre de practicants esportius que fan esport de manera espontània i sense pertinença a cap federació ni institució (el 51% de les persones entrevistades que practicaven esport, almenys un cop per setmana, en els 25 països de la Unió Europea, declaraven que ho feien de manera lliure i espontània i al marge de qualsevol institució, i la tendència continua creixent –*Special Eurobarometer*, novembre de 2004–) i per l'emergència d'altres sistemes de pràctiques recreatives en el temps de lleure actiu que constitueixen una alternativa clara al sistema esportiu dominant (el model hedonista - ecològic, el model narcisista, el model místic, el model etnomotriu o el model escènic).

IV (Epíleg)

Les noves pràctiques corporals alternatives a l'esport en el temps de lleure actiu se senten majoritàriament atretes pel sistema esport, per la qual cosa en alguns casos s'autoanomenen "esportives" i en altres casos, s'ajusten a l'esport, bo i adoptant de manera forçada i desnaturalitzada un procés d'assimilació amb els patrons bàsics de l'esport (esportivització). És molt comú entre la població i els mitjans de comunicació social anomenar "esport" qualsevol pràctica corporal de caràcter recreatiu que es desenvolupa en el temps de lleure. Moltes d'aquestes pràctiques pertanyen a models corporals diferents de l'esport, amb plantejaments, conductes i processos clarament diferenciats, tanmateix, són identificades com a esport per la població.

A les societats postindustrials el sistema de l'esport pràctica s'ha vist seriosament amenaçat per altres ofertes corporals recreatives més ben ajustades i contextualitzades amb els valors i els gustos del nostre temps. Ignorant aquesta qüestió, l'esport espectacle professional gaudeix d'una preeminència incontestable entre els grans espectacles mundials, i arrossega al darrere les majors audiències mundials. No obstant això i malgrat aquestes amenaces, mentre existeixi i triomfi l'esport espectacle, l'esport praxi continuarà sent l'opció recreativa en el temps de lleure actiu per a centenars de milions de practicants.

JAVIER OLIVERA BETRÁN

jolivera@gencat.net